

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za ekonomska istraživanja

**(ANTI)LIBERALIZAM
I EKONOMIJA**

BEOGRAD, 2014

Uređivački odbor:

Dr Veselin Vukotić

Dr Danilo Šuković

Dr Mirjana Rašević

Dr Slobodan Maksimović

Dr Vladimir Goati

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

Dr Danilo Šuković

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

Newpress, Smederevo

Tiraž:

400

ISBN: 978-86-7093-152-7

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

330.82(082)

338.1(082)

336.76(082)

(ANT)LIBERALIZAM i ekonomija /
[uređivački odbor Veselin Vukotić ... [et
al.], - Beograd : Institut društvenih nauka,
Centar za ekonomska istraživanja, 2014
(Smederevo : Newpress). - 424 str. : graf.
prikazi, tabele ; 24 cm

"Tradicionalni naučni skup Centra za
ekonomska istraživanja..." --> str. [425]. -
Tiraž 400. - Str. 7: Predgovor / Danilo
Šuković. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-7093-152-7

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]

а) Либерализам - Зборници б) Привредни

развој - Зборници с) Тржиште - Зборници д)

Глобализација - Зборници

COBISS.SR-ID 207396108

© 2011. Institut društvenih nauka – Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

SOCIOLOGIJA I (ANTI)LIBERALIZAM

Apstrakt

U radu se analizira odnos sociologa prema liberalizmu kroz dve suprotne pozicije: pristalica i protivnika liberalizma. Četiri aspekta su predmet analize: shvatanje liberalizma iz perspektive liberalno i antiliberalno orijentisanih sociologa; politički angažman sociologa kao liberala ili antiliberala; vrednosna neutralnost nauke; povezanost teorijskih osnova i ideološke pozicije. U analizu su uključeni prvenstveno savremeni autori, ali takode i klasici sociologije. Dva sociologa su predstavljena kao primeri liberalne i antiliberalne orijentacije: Burdije (antiliberal) i Budon (liberal). Cilj rada je da ukaže na moguće veze između epistemoloških i političkih preferencija u sociologiji.

Cljučne reči: liberalizam, antiliberalizam, individualizam, vrednosna neutralnost

Abstract

The paper explores the position of sociologists towards liberalism. Two opposite perspectives are examined: supporters and opponents of liberalism. Four aspects are addressed in the analysis: conceptualization of liberalism from the perspective of pro and anti-liberal sociologists; political engagement of sociologists as liberals or antiliberals; value neutrality in science; convergence between theory and ideological position. The analysis primarily deals with contemporary authors, but also refers to the key classical sociologists. Bourdieu and Boudon are presented as examples of anti-liberal and liberal orientation in sociology. The aim of the paper is to point out that there are some convergences between epistemological and political preferences in sociology.

Key Words: liberalism, antiliberalism, individualism, value neutrality

UVOD

Pozicioniranje sociologije prema liberalizmu predstavlja jednu od trajnih odlika ove discipline od njenog osnivanja. Ovu tendenciju možemo pratiti od klasičnih sociologa do savremenih sociologa Burdijea i Budona. Moglo bi se reći da je odnos prema liberalizmu jedna od važnih odlika sociološke nauke. Još preciznije bi se moglo reći da je antiliberalizam preovlađujuća orijentacija sociologije (Manent, 2006). Pošto je antiliberalizam sociologa najčešće levo orijentisan, ovde će samo o njemu biti reči. Međutim, uobičajeno mišljenje o nekompatibilnosti sociologije i liberalizma nije sasvim opravdano. U istoriji sociologije postoje sociolozi koji slede neku varijantu liberalizma, i to će biti pokazano u radu.

Za razumevanje odnosa sociologije i liberalizma treba analizirati nekoliko aspekata: kako sociolozi vide liberalizam kao predmet naučnog istraživanja i kao političku orijentaciju koju slede ili osporavaju; koliko su sociolozi angažovani kao pristalice ili protivnici liberalizma u političkom domenu; pitanje vrednosne neutralnosti nauke, tj. kako sociolozi vide vezu sociologije u politike; povezanost teorijskih osnova i ideološke pozicije, posebno metodološkog i političkog individualizma. Analiza treba da ukaže na moguće relacije između epistemoloških i političkih usmerenja autora. U fokusu će biti autori čiji je značaj za sociološku nauku nesumnjiv, a imali su jasne stavove o liberalizmu. Ovde prvenstveno mislim na Burdijea (antiliberal) i Budona (liberal), ali će biti pomenuti i drugi autori. U radu koristim određenja liberalizma iz perspektive samih autora.

---

¹ Institut društvenih nauka Beograd

POLITIČKI OPREDELJENJE I ANGAŽMAN SOCIOLOGA KAO LIBERALA I ANTILIBERALA

Političko opredeljenje sociologa, kao i povezanost političkog stava sa teorijom autora jesu pitanja relevantna za sociologiju sociologije. Za razumevanje ovih preferencija treba posmatrati lične i profesionalne trajektorije autora. Ovde neće biti detaljne analize ovih pitanja, ali neka zapažanja mogu biti smernica za dalju analizu. Recimo, istraživanje Klajna i Š. Stern pokazuje da postoje neke pravilnosti u ideološkoj opredeljenosti različitih pripadnika američke akademske zajednice: ekonomisti su više „politički individualisti“, a sociolozi „politički kolektivisti“ (Klein, Stern, 2005). Sociolozi su bliži disciplinama kao što su istorija, političke nauke, antropologija, dok su ekonomisti na anti-intervencionističkoj strani (Klein, Stern, 2005). Autori su takođe zaključili da sama pripadnost akademskoj sredini korespondira sa naklonošću političkom kolektivizmu, što znači da postoje razlike između zaposlenih u raznim sektorima istog obrazovnog profila (npr. ekonomisti unutar i izvan akademije).

Politička orijentacija sociologa može se smestiti u širi okvir koji podrazumeva otpor intelektualaca prema kapitalizmu (Nozick, 1998). Nozick navodi da među pripadnicima akademije, medija i državne uprave ima dosta protivnika kapitalizma (Nozick, 1998). On uočava pravilnost da viša pozicija intelektualaca podrazumeva i veće „skretanje ulevo“. Ova ocena svakako važi i za sociologe u ovim domenima. O razlozima za ovakvo stanje može se posebno raspravljati, a ovde je dovoljno reći da Nozick ukazuje na specifičnosti meritokratskog sistema obrazovanja koji ustoličuje buduće intelektualce kao izvesnu „dominantnu klasu“. Kada kasnije intelektualci izađu iz „centralno-planskog sistema“, oni na tržištu dožive određenu „silaznu pokretljivost“, pa odatle njihov resantiman prema kapitalizmu (Nozick, 1998). Međutim, može se takođe tvrditi da angažman „socijalnih inženjera“, koji ne prati silazna pokretljivost, još jedan faktor za političko opredeljenje.

Iako se stiče utisak da su sociolozi mnogo više usmereni ulevo, u sociologiji postoji i liberalna tradicija. Među liberalno orijentisanim sociolozima nalaze se Tokvil (kao preteča sociologije), Veber, Aron i Budon, dok se među protivnike liberalizma nesumnjivo svrstava Burdije, ali i veliki broj savremenih sociologa. Dirkem je možda najkomplikovaniji sociolog kada treba odrediti poziciju prema liberalizmu, sa suprotstavljenim tezama o dominaciji individualizma u modernom društvu („religija pojedinca“) i solidarizmom korporativnog tipa (Mimica, 1991). Za jednu kategoriju sociologa može se reći da je najteže odrediti odnos prema liberalizmu. Reč je o ideologiji „trećeg puta“ ili nove forme kombinacije socijaldemokratije i „neoliberalnih principa“ i koncepta „pozitivnog blagostanja“ (Gidens). Gidensov „treći put“ predstavljao je omraženu ideologiju u radikalnim sociološkim krugovima (Ignjatović, 2011).

Neki sociolozi su bili aktivni politički, kao liberali ili protivnici liberalizma. Prva grupa je verovatno malobrojnija, ali obuhvata ključne autore klasične i savremene sociologije. Ovde spada Tokvil, preteča sociologije ili jedan od prvih sociologa, koga Aron smešta zajedno sa Kontom, Marksom i Veberom (Manent, 2006). Tokvil predstavlja dokaz da sociologija i liberalna politika nisu inkompatibilni (Manent, 2006). Tokvil je sledio „aristokratski liberalizam“ (Kahan, 1992; Ossewaarde, 2004). On je bio i politički angažovan u Partiji reda (Partie de l'Ordre) i bio je na poziciji Ministra spoljnih poslova u vreme Druge republike (Ossewaarde, 2004).

Veber je bio podeljen u svojoj posvećenosti akademskom i političkom pozivu, tj. „između podjednako snažne aktivne i kontemplativne tendencije: intelekta orijentisanog ka nepristrasnom, univerzalnom, mentalnom shvatanju sveta i podjednako snažnom sposobnošću da formira uverenja koja će braniti po svaku cenu“ (M. Weber, prema: Dreijmanis, 2008). Iako se često svrstava u neosporne liberalne, Veberova politička orijentacija nije sasvim jednoznačna. On je bio jedan od osnivača liberalne Nemačke demokratske partije i kratko aktivan kao kandidat za poslanika,

mada je odustao od kandidature (Dreijmanis, 2008). Veber je dugo bio na liniji Socijaldemokratske partije i zapravo je tek sa izglednom opasnošću levih revolucionarnih tendencija odbacio socijalističke ideje (Mommsen, 1989). Slično preusmerenje od levičarske pozicije ka liberalnim idejama može se naći kod Arona. Možda je jedino Budon među modernim sociolozima imao dosledno liberalno opredeljenje (Boudon, 2004).

Dirkem je pokušavao da naučno zasnuje ideologiju Radikalne partije. Zadatak sociologije bio je da pronade rešenje za socijalne sukobe u okviru „solidarističke reorganizacije društva“ koju će voditi Radikalna partija. Ovaj koncept solidarizma je zamišljen kao „zlatna sredina“ (Mimica, 1991: 34). Između socijalizma i liberalizma, Dirkem se opredeljuje za srednje rešenje koje kombiniuje najbolje aspekte obe orijentacije. Ovu poziciju srednjeg puta slediće drugi sociolozi kasnije.

Kada je reč o antiliberalnim sociolozima, Burdije predstavlja figuru koja najbolje odražava ovu poziciju. Burdije je imao političke stavove o mnogim pitanjima od početka svoje karijere, a teorija i praktična dimenzija bile su objedinjene već u Burdijeovom objašnjenju obrazovanja kao sredstva reprodukcije klasnih nejednakosti. Može se reći da Burdijeova kritika kapitalizma i (neo)liberalizma predstavlja konstantu njegove političke pozicije. Od devedesetih godina Burdije aktivno zastupa antiliberalnu poziciju kao „angažovani intelektualac“. Ova faza je započela radom *La misère du monde*. Burdijeovi poslednji radovi su imali veći značaj za politički domen delovanja nego za „sociološko polje“ (Mounier, prema Ignjatović, 2011). Radovi *La misère du monde* (1993) i *Contre-feux* (1998) spadaju u ovu kategoriju, ali i veliki broj tekstova u popularnim medijima (Monde, Monde Diplomatique, Libération). Noviji radovi su imali manje akademsku a više pamfletističku formu. Burdijeovo aktivno delovanje tokom devedesetih obuhvata i osnivanje izdavačke kuće *Raison d'agir*, pojavljivanje u medijima i na javnim skupovima. Postoje tumačenja da je Burdijeova borba protiv neoliberalizma zapravo služila ličnoj promociji (Grenfell, 2004: 162).²

Još od osamdesetih Burdije je pokušavao da utiče na politiku svojim kritičkim tekstovima i aktivnim predlozima (u domenu obrazovanja). Iako je osamdesetih bio na liniji Socijalističke partije, Burdije se u poslednjoj fazi borbe okrenuo protiv ove političke opcije. Međutim, najradikalnije Burdijeovo delovanje počinje 1995. godine, kada je otvoreno podržao štrajk protiv reformi javnog sektora, najpre manifestom, a zatim prisustvom među štrajkačima. On je tada govorio da je zemlja pod opsadom ekonomske filozofije (neoliberalizma) i da se borba protiv nje vodi u javnom sektoru (Grenfell, 2004: 156). Naivnost Burdijeove borbe pokazala se u situaciji kada su mu sindikalne vođe odgovorile da ne znaju šta da rade sa njegovim spisom (Grenfell, 2004).

U poređenju sa Burdijeom, liberalno orijentisani sociolog Budon se bolje osećao u atmosferi Akademije nego na agori (Vautier, 2002). Budon je retko objavljivao tekstove u medijima i retko se pojavljivao na javnim skupovima (Vautier, 2002: 13). Jednim delom ova pozicija počiva na Budonovom shvatanju vrednosne neutralnosti sociologije i uverenju da sociologija treba da proizvodi znanje, a ne da utiče na javno mnjenje (Vautier, 2002: 13). Za razliku od Burdijea ili Gidensa i većine francuskih intelektualaca, koji su bili deo političkog života, Budon se manje aktivno pozicionirao u odnosu na političke događaje i važna pitanja. To ne znači da politike nema u Budonovom radu. Međutim, Budon nije bio bez političkog stava. Poznato je da je držao predavanje kao gost Liberalne stranke Švajcarske (Boudon, 2004). Njegovo političko opredeljenje je jasno i otvoreno izraženo: klasični liberalizam, mada Budon na nekim mestima definiše nešto dosta širok okvir za razne „liberalne mislioce“ (Boudon, 2004). Najveći doprinos odbrani liberalizma predstavlja Budonova analiza otpora intelektualaca prema liberalizmu, sa dosta prozelitskog sadržaja.

---

² Burdije je takođe otvoreno izražavao svoje političke stavove o raznim pitanjima koja su bila aktuelna (rat u Jugoslaviji, Avganistan) (Grenfell, 2004). Ipak, najviše pažnje je posvetio kritici neoliberalizma.

DVA SUPROTNA SHVATANJA LIBERALIZMA: BURDIJE I BUDON

Među savremenim sociolozima, Burdije i Budon predstavljaju tipične predstavnike dve suprotstavljene pozicije u odnosu prema liberalizmu. Već je pokazano kako su se dva sociologa angažovali u politici zastupajući svoje političke pozicije: liberalizam i antiliberalizam. Kako kaže Grenfel, najveći deo Burdijeovog rada je napad na kapitalizam dvadesetog veka (Grenfell, 2004). Budon je bio manje aktivan u javnosti, ali izražavao svoj stav o liberalizmu u tekstovima. Aktivnosti dva sociologa pokazuju da je veoma teško razdvojiti političku preferenciju i saznavnu nameru. Budonov rad koji se bavi razlozima za otpor intelektualaca prema liberalizmu, sadrži jasan pozitivan odnos autora prema ovoj orijentaciji. Burdijeova analiza „bede sveta“ vođena je njegovom jasnom antiliberalnom pozicijom. Ovde ću posvetiti pažnju njihovom razumevanju liberalizma.

Burdije uglavnom govori o neoliberalizmu kao jedinstvenoj ideologiji ili utopiji zasnovanoj na „veri u slobodno tržište“, koju promovišu različiti akteri: bankari, korporativni magnati, političari i visoki funkcioneri (Bourdieu, 1998). Burdije pripisuje neoliberalizmu odgovornost za gotovo sve probleme društva: od podeljenosti radničke klase, osećanja nesigurnosti kod radnika, do vandalizma u predgrađima, međugeneracijskih sukoba i opadanja autoriteta roditelja. U jednom romaničnom prikazu, on kontrastira „starog“ i „mladog“ radnika, ukazujući na nestajanje kolektivnog osećanja i spremnosti na sindikalno organizovanje: „[...] Nezaposlenost nas deli i podstiče ono najgore u nama, individualizam, ljubomoru, zavist; rad nas povezuje, bratstvo, solidarnost [...]“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 124). Burdije se fokusira na posledice, bez jasne geneze problema u francuskoj socijalnoj državi: „Efekti politike koja je aktivna prethodnih dvadeset godina pokazuje neverovatan kontinuitet. Počela je sedamdesetih kada je neoliberalna vizija politike počela da se predaje na Sciences-Po [...], proces povlačenja države lepo se afirmisao. Pridružujući mu se, oko 1983-1984, sa kultom privatne privrede i profita, socijalistički lideri su orkestrirali ozbiljnu promenu u kolektivnom umu [...] oni [francuski intelektualci] su radili da pokažu da je ekonomski liberalizam neophodan i dovoljan uslov za političku slobodu [...]“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 129). Reklo bi se da je Tokvil mnogo temeljnije uočavao specifičnosti Francuske (centralizacija, sistem privilegija), koje su u modernoj varijanti manifestuju kroz prevelik državni sektor, moćne sindikate i birokratiju. Ovi faktori su mogli samo da prinudno dovedu do „neoliberalne utopije“ i predstavljaju deo problema, a ne rešenja. Antiliberalni ton je praćen antim Amerikanizmom, pa tako Burdije vidi internacionalnu dimenziju dominacije SAD kao faktor uspona neoliberalizma (Bourdieu, 1998). Na delu je proces restauracije „divljeg kapitalizma“ kroz „mit o globalizaciji“, a zapravo postoji dominacija međunarodnih korporacija u odnosu na nacionalnu državu (Bourdieu, 1998: 41). Ovde se nadovezuje još jedan aspekt filozofije neoliberalizma: socijalni neo-darvinizam, čije osnove Budon vidi u teoriji G. Bekera (Bourdieu, 1998: 48).

Postoje sličnosti između Burdijeove kritike tržišnog principa i socioloških klasika.³ Dirke-mov solidarizam koji je baziran na korporativnoj organizaciji društva predstavlja lek za delovanje tržišnog principa koje stvara socijalne sukobe (Mimica, 1991: 87). Solidarizam je rešenje koje prevazilazi individualizam i socijalizam, kao neka vrsta komunitarizma i uzajamnosti na principu profesionalnih udruženja. Slično tome, kod Burdijea se naglašavaju sindikati i asocijacije, a takođe se nostalgичno govori o propadanju zajednice usled delovanja individualističke filozofije.

Najvažniji aspekt Burdijeove kritike „filozofije neoliberalizma“ jeste „abdikacija države“ i njeno povlačenje iz svih domena života, posebno ukidanje države blagostanja. Prema Burdi-

3 Iako se Marks po pravilu svrstava u sociološke klasike, ovde će biti izostavljen klasični marksizam iz analize. Namera je bila da se ukaže na opšte tendencije u istoriji sociologije, kao i da se prikažu značajni autori čije političko delovanje i aktivizam nisu toliko poznati, kao i relacije između njihove teorije i političke orijentacije. Najveći deo Marksove teorije i praktične aktivnosti je već dosta istražen, pa bi neka temeljnija analiza zahtevala mnogo više prostora. Antiliberalizam marksističke pozicije predstavlja opšte mesto i ovde će samo biti pomenut bez dalje razrade.

jeu, država zadržava samo funkciju policajca, „što predstavlja san dominantne klase“ (Bourdieu, 1998: 37). Odnosno: „U ovim uslovima, kada su lišeni mogućnosti regulacije i nekadašnje kontrole (najviše između inflacije i nezaposlenosti), Državi i političarima jedino preostaje da posmatraju fluktuacije na berzi“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 139). Međutim, Burdijeov odnos prema Državi je ambivalentan. U starijim tekstovima, Burdije vidi državu kao slugu dominantne klase (npr. sistem obrazovanja služi reprodukciji klasnog sistema). U poslednjoj fazi, Burdije postaje zagovornik dobrih strana „velike Države“. On kaže da Država ne služi samo dominantnoj klasi, već ima autonomiju koja je veća ako je država više uključena u društvene strukture (Bourdieu, 1998: 39). On kritikuje politiku štednje u svim domenima (stanovanje, penzije, zdravstvo). U potrazi za alternativom neoliberalizmu, Burdije nema dilemu da sindikati, intelektualci i udruženja treba da se bore za očuvanje Države (Bourdieu, 1998: 46). Paradoksalno, iako kritikuje „mondijalizaciju“ i dominaciju međunarodnih institucija i naddržavnog nivoa moći, Burdije se zalaže za jednu supranacionalnu evropsku upravu, odnosno za „novi interacionalizam na regionalnom nivou Evrope“ koji bi bio ravnoteža briselskoj birokratiji (Bourdieu, 1998: 47).

Za razliku od Burdijea, njegov savremenik Budon, pozitivno bi ocenio naznake gubljenja državnog uticaja. Međutim, Budon bi pre toga doveo u pitanje tvrdnju da se država pretvara u noćnog čuvara, naročito u Francuskoj (Boudon, 2004). Budon se najviše bavio liberalizmom u knjizi *Pourquoi les intellectuels n'aiment pas le libéralisme*. U ovoj studiji liberalizam se posmatra iz dva ugla. Sa jedne strane, Budon se bavi fenomenom koji je već pomenut: većina intelektualaca ima negativan odnos prema liberalizmu. Sa druge strane, Budon izražava svoj pozitivan odnos prema liberalizmu.

Budon smatra da je dominantna slika liberalizma u javnosti pogrešna (Boudon, 2004: 198). On vidi dominaciju „liberalne matrice“ kod ekonomista, dok „neliberalna matrica“ preovlađuje u drugim „naukama“ (Boudon, 2004: 76). Budon svrstava u liberale veoma različite autore, od Dirkema i A. Smíta, do Vebera i Rolsa. Budon se fokusira na racionalnost pojedinca kao osnovu filozofije liberalizma (Boudon, 2004). Kada je reč o liberalizmu kao filozofiji i ideološkoj orijentaciji, Budon uglavnom ima na umu klasični liberalizam i ukazuje na negativne aspekte socijalnog (američkog) liberalizma i koncepta države blagostanja (Boudon, 2004a). Dakle, on je protivnik varijante neoliberalizma na koji Burdije često misli, na model „trećeg puta“. Budon jasno opisuje liberalizam kao superiorni politički poredak (Boudon, 2004a). Ideja države noćnog čuvara, negativnih sloboda i traganja za ličnom srećom čine jezgro Budonove koncepcije liberalizma.

LIBERALIZAM I PITANJE VREDNOSNE NEUTRALNOSTI SOCIOLOGIJE

Odnos sociologa prema liberalizmu treba posmatrati u kontekstu opštijeg pitanja povezanosti sociologije i politike. Reč je o problemu koji je Veber označio kao pitanje vrednosne neutralnosti nauke. Razmatrajući da li nauka može služiti za opravdanje neke političke opcije, Veber je tvrdio da „nikada ne može biti zadatak empirijske nauke da obezbedi obavezujuće norme i ideale iz kojih će se izvoditi aktuelne praktične aktivnosti“ (Weber, 1949: 52). Dirkem je imao nešto nejasniju poziciju. Sa jedne strane, on kaže: „Nauka, naime, izučava ono što jeste“, a političkoj veštini mora biti ostavljeno da „kombinuje sredstva s obzirom na ono što bi trebalo da bude“ (Mimica, 1991: 27). Međutim, on takođe vidi drugačiju ulogu sociologije, sasvim suprotnu Veberovom principu vrednosne neutralnosti: „[...]Naše društvo treba da povрати svest o svom organskom jedinstvu [...] verujem da je sociologija, više negoli bilo koja druga nauka, u stanju da vaspostavi ove ideje“ (Dirkem, prema Mimica, 1991: 27). „Organsko jedinstvo“ ukazuje na ideologiju radikalnog solidarizma. Sociologija ima ulogu da naučno potvrdi tezu o „izvornoj čovekovoj društvenosti“ i treba da radi na popravljajući stvarnosti (Mimica, 1991: 65-66).

Sociologija je uvek oscilirala između ove dve pozicije, ali je na određeni način pozicija vrednosne opredeljenosti naučnika sociologa postala prihvatljivija. Može se reći da veliki deo sociologije pripada „intervencionističkom modusu“ (Ignjatović, 2011). Međutim, pozicija vrednosne opredeljenosti nije monolitna. Mogu se uočiti razlike kod autora radikalno leve, socijaldemokratske ili opcije „trećeg puta“. Takođe, neki autori su menjali stav prema intervenciji: Burdije se najpre zalagao za „indirektno delovanje“ sociologije, a kasnije za aktivni angažman, u oba slučaja iz pozicije „kritičke sociologije“, odnosno ekstremno „levog“ antiliberalizma.

Očigledno je da su neke političke opcije više a neke manje saglasne sa idejom angažovane sociologije. Za pristalice bilo kakvog intervenisanja i „socijalnog inženjeringa“, očekivano je da vrednosna neutralnost nije prihvatljiv metodološki princip, jer nije saglasan sa idejom da sociologija treba da služi popravljanju ili radikalnoj transformaciji društva. Za radikalne levo usmerene sociologe princip vrednosne neutralnosti je problematičan. Liberalno usmereni sociolog ne može imati mnogo prostora za delovanje u domenu svoje ideologije koja u svojoj osnovi sadrže premisu nedelovanja i „spontanog poretka“ bez previše državnog „mešanja“. Jedina mogućnost jeste primenjena nauka koja nudi znanje u formi „ako-onda“, ali bez opredeljenja za rešenje (opcija za koju se zalagao Veber) (Ringer, 1997).

Burdije je podjednako odbacivao vrednosnu neutralnost sociologije i borio se protiv (neo) liberalizma. Za njega „sociološka analiza predstavlja intervenciju u realnom svetu“ (Grenfell, 2004: 2). Sa jedne strane, Burdije se zalaže za sociološku funkciju razumevanja stvarnosti: „Ne osuđuj, ne ismevaj, ne mrzi, već pokušaj da razumeš“. Nema svrhe da sociolozi prihvate ovaj Spinozin princip ako nisu u stanju da ga primene praktično“ (Bourdieu, 1999: 1). Iako sociolog „objektivizuje stvarnost“ da bi je razumeo, ta saznanja treba da budu primenjena. Iako je menjao mišljenje o modalitetu te intervencije (aktivno ili indirektno), Burdije ne vidi sociologiju kao vrednosno neutralnu. Ne samo to, on je jasno definisao pravac u kome sociologija treba da dela (borba za klasu „dominiranih“). Burdije je najpre bio protivnik angažovanja sociologije u politici, ali je od devedesetih promenio mišljenje (Grenfell, 2004). Tada je verovao da sociologija, izolovana u akademskoj „kuli od slonovače“, ima lagodnu poziciju koja omogućava da se istražuju oblici „simboličke dominacije“. Na taj način sociologija igra ulogu „trojanskog konja“ i obezbeđuje sredstva koja će služiti „dominiranima“ za borbu (Mounier, prema Ignjatović, 2011). Kasnije je Burdije počeo da se zalaže za aktivno učešće u borbi protiv neoliberalizma.

Razlog za ovu promenu treba tražiti u Burdijeovom odnosu prema intelektualcima. On ima određenu ambivalenciju prema ulozi intelektualaca, pa i sociologa, u promeni sveta. Na nekim mestima izražava prezir i sumnju da su oni „dominirana frakcija dominantne klase“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 141). Uprkos tome, Burdije je tokom devedesetih počeo da zastupa ideju o direktnom političkom angažovanju sociologa i postao mnogo više aktivan u javnoj sferi: „[...] došao je trenutak da intelektualci deluju u politici [...]“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 147). Ova aktivna pozicija koju Burdije očekuje od intelektualaca direktno je povezana sa njegovom pozicijom prema neoliberalizmu, tj. on kaže da intelektualci/naučnici treba da „pokažu posledice političkih mera neoliberalne filozofije“ (Bourdieu, prema Grenfell, 2004: 147). Burdije je postao „javni intelektualac“ čiji nastupi su bili „činovi pobune“ (Grenfell, 2004: 140).

Sasvim drugačiji stav ima liberalno usmereni Budon. On insistira da se razdvoji „treba“ i „je-ste“, odnosno kritikuje upotrebu sociologije kao sredstva javne politike. Budon kaže da je kriza sociologije nastupila zbog preterane angažovane uloge sociologije u periodu popularnosti socijalnog planiranja (Boudon, 1971). Budon je primer sociologa na drugom kraju spektra. On jasno razdvaja saznavnu i vrednosnu dimenziju. Deo objašnjenja nalazi se u njegovoj tezi da intelektualci nisu pozvani da objašnjavaju ljudima šta treba da misle o nekom pitanju (Vautier, 2002: 13). Intelektualna elita nema mononol na usmeravanje javnog mnjenja.

Kada je reč o vrednosnoj neutralnosti, postavlja se pitanje da li je bilo koja od navedenih kategorija sociologa, uključujući Vebera kao zagovornika ove ideje, zaista sledila u potpunosti njene principe. Čak ni uporni zagovornici vrednosne neutralnosti, Veber i Budon, nisu sasvim izbegli da iskažu naklonost za određenu političku poziciju. U nekim slučajevima su političke preferencije „probijale“ okvir naučno orijentisanog rada (npr. u Budonovom radu o liberalizmu).

LIBERALIZAM I SOCIOLOGIJA: MODUSI POVEZIVANJA TEORIJE I IDEOLOGIJE

Betke smatra da se podela prema političkom opredeljenju na „politički individualizam“ ekonomista i „politički kolektivizam“ ekonomista preslikava na epistemološke preferencije (Boettke, 1998). Tako ekonomisti slede metodološki individualizam a sociolozi metodološki holizam. Možda je ovakva podela previše pojednostavljena, jer su kolektivističke i individualističke orijentacije postojale u obe discipline. Ipak, Betkeova teza može biti polazište za ključno pitanje: kakva je veza teorije i političke pozicije? Očekivano je da postoji određen stepen slaganja između nekih aspekata teorije i političkog stava. Kod nekih autora je ova saglasnost mnogo veća (npr. Burdije ili Budon), kod drugih autora nisu tako jasne veze ili postoji nesaglasnost teorije i političke pozicije (metodološki individualizam i intervencionizam Kolmana). Nisu svi aspekti jedne teorije podjednako povezani sa političkim stavom. Najjasnija veza postoji u odnosu između metodološkog individualizma i političkog ili etičkog individualizma. Takođe, neke oblasti proučavanja su mnogo više povezane sa političkim domenom (ekonomska pitanja). Osim toga, određene teorijske orijentacije gotovo uvek impliciraju i politički stav (marksizam).

Između Burdijeove političke preferencije i teorije postoje jasne veze, posebno u radovima gde razmatra ekonomske osnove sistema u domenu umetnosti, medija, obrazovanja. Najznačajnije Burdijeove teorijske postavke povezane su sa političkom orijentacijom antiliberalizma. Reč je o jasnoj vezi između marksističkog strukturalizma i političke orijentacije. Koncepti dominantne klase i dominirane klase, odnosno reprodukcije ekonomskog kapitala i njegovih derivata, čine osnovnu matricu. Pitanje simboličke dominacije, konverzije različitih kapitala, habitusa, uklapaju se u ovaj okvir.

Budon je politički i metodološki individualista. Koncept kognitivno-racionalnog aktera, koji „ima razloge da veruje to što veruje“ predstavlja osnovu njegove teorije (Boudon, 2004: 57). Budon često povezuje svoju metodološku poziciju sa političkim stavom. On odbacuje Burdijeovu tezu o dominaciji filozofije individualizma koja podrazumeva egoizam i nemoć jedinke. Istina, Budon ne citira Burdijeove radove, ali zato kritikuje Bekov pojam individualizacije kao sudbine aktera savremenog društva, koja je zapravo samo prividna jer su ljudi žrtve „igre strukture“ (Boudon, 2003e: 15). Ovaj aspekt je tesno povezan sa Budonovom teorijom koja se veoma kritički odnosi prema strukturalizmu i pravcima koji govore o „silama“ i „strukturama“ koje deluju na individualne aktere i koji ne ostavljajući prostora za voljno delanje aktera.

Ono što Budona i Burdijea povezuje jeste uticaj političkog opredeljenja na neke aspekte teorije ili istraživanja. Burdije se eksplicitno zalaže za otpor neoliberalizmu i u svojim analizama ne razdvaja „treba“ od „jeste“. Budon nešto manje jasno izražava svoju naklonost liberalizmu, ali ona postaje vidljiva posebno u nekim domenima. U istraživanju o odnosu intelektualaca i liberalizma, Budon često kombinuje analitičku i prozelitsku nameru. On stavlja u istu ravan odnose liberalno-neliberarno i individualno-holističko, povezujući epistemološku poziciju i politički stav pojedinih autora. Liberalni način mišljenja objedinjuje autore koji ne pripadaju grupi „vulgarnih marksista“, strukturalista, kulturalista i konstrukcionista (Boudon, 2004a). Autor koji se zalagao za vrednosnu neutralnost nauke ima sklonost ka povezivanju etičkog, političkog i metodološkog aspekta. To je naročito vidljivo u Budonovim analizama javne politike. Ova objašnjenja uglavnom

pokazuju razloge zbog kojih se veruje u određena javnopolitička rešenja, čak i kada su pogrešna. Jedan primer je uverenje da strana pomoć predstavlja jedini način da nerazvijene zemlje postignu razvoj. Drugi primer je skraćenje radne nedelje u Francuskoj kako bi se rešila nezaposlenost (Boudon, 1998). U oba slučaja vidi se opredeljenje autora da treba slediti minimalnu državnu intervenciju u privredi kao poželjnu poziciju.

LITERATURA

1. Boettke, P. (1998) Rational choice and human agency in economics and sociology: exploring the Weber-Austrian connection. U: H. Giersch (ur.) *Merits and Limits of Markets*. Berlin: Springer.
2. Boudon, R. (1971) *La crise de la sociologie*. Genève, Paris: Librairie Droz.
3. Boudon, R. (1998) *A Satisfying Theory of Social Knowledge*. Seminar of Theory and Science. Oslo.
4. Boudon, R. (2004) *Pourquoi les intellectuels n'aiment pas le libéralisme*. Paris: Odile Jacob.
5. Boudon, R. (2005) *Tocqueville aujourd'hui*. Paris: Odile Jacob.
6. Bourdieu, P. (1998) *Contre-feux*. Paris: Raisons d'agir.
7. Bourdieu, R. (1999) *The weight of the world*. Polity Press.
8. Dreijmanis, J. (2008) *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations*. New York: Algora Publishing.
9. Grenfell, M. (2004) *Pierre Bourdieu: Agent Provocateur*. London, New York: Continuum.
10. Ignjatović, S. (2011) *Socijalni kapital*. Beograd: IDN.
11. Kahan, A. (1992) *Aristocratic liberalism*. New York, Oxford: Oxford University Press.
12. Klein, D., Stern, S. (2005), *Narrow-tent Democrats and fringe others: the policy views of social science professors*, Swedish Institute for Social Research.
13. Manent, P. (2006) Tocqueville, political philosopher. U: C. Welch (ur.) *The Cambridge Companion to Tocqueville*. Cambridge University Press.
14. Mimica, A. (1991) *Radikalna sociologija*. Niš: Gradina.
15. Mommsen, W. (1989) *The Political and Social Theory of Max Weber*. The University of Chicago Press.
16. Nozick, R. (1998) *Why Do Intellectuals Oppose Capitalism?* Cato Policy Report, 20 (1).
17. Ossewaarde, M.R.R. (2004) *Tocqueville's moral and political thought*. London, New York: Routledge.
18. Ringer, F. (1997) *Max Weber's Methodology*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
19. Vautier, C. (2002) *Raymond Boudon, vie, ouvres, concepts*. Paris: Ellipses.
20. Weber, M. (1949) *The Methodology of the Social Sciences*. Glencoe Illinois: The Free Press.